

11

W poszukiwaniu bezpieczeństwa finansowego w czasach kryzysu

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-229-0/11>

 Małgorzata Zaleska

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
malgorzata.zaleska@sgh.waw.pl

Seeking financial security in times of crisis

Abstract

Purpose: The aim of this chapter is to identify the selected problems related to financial markets, which still remain unsolved and can lead to another financial crisis.

Methodology: The following methods are used in this chapter: statistical and descriptive analysis, critical analysis of the literature and available sources, comparative studies as well as case studies.

Findings: The main challenges identified by the author include: an increase in debt both globally and in individual countries, further expansion of systemically important financial institutions, excessive and complicated banking regulations, as well as the spread of moral hazard.

Keywords: bank, safety net, financial security, crisis, moral hazard.

Sugerowane cytowanie: Zaleska, M. (2024). W poszukiwaniu bezpieczeństwa finansowego w czasach kryzysu. W: K. Marchewka-Bartkowiak i K. Waliszewski (red.), *Finanse wobec wyzwań Nowej Gospodarki* (s. 169–181). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. <https://doi.org/10.18559/978-83-8211-229-0/11>

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

Wstęp

Bezpieczeństwo finansowe jest wartością nadrzędną, docenianą przede wszystkim w czasach niepokojów i niestabilności. Inaczej rzecz ujmując, zainteresowanie bezpieczeństwem i ryzykiem rośnie zwłaszcza podczas kryzysów. Tymczasem w czasach stabilnych, okresach prosperity także powinny być budowane instytucjonalne podstawy bezpieczeństwa finansowego. Działania antykryzysowe nie powinny mieć tylko wymiaru retrospektywnego.

Od ponad 15 lat mamy do czynienia z wieloletnim kryzysem, jego kolejnymi odsłonami, w tym kryzysem finansowym 2007+, koronakryzysem 2020+ i geokryzysem 2022+. Wspomniany kryzys ma charakter permanentny, a działania podejmowane przez decydentów mają na celu ograniczenie skutków turbulencji i przeciwdziałanie kolejnym kryzysom. Niemniej jednak nie wszystkie przesłanki kolejnych odsłon kryzysu zostały dotychczas zaadresowane, a ponadto działania podejmowane przez decydentów doprowadziły do nasilenia niektórych negatywnych zjawisk.

Biorąc pod uwagę powyższe, celem niniejszego rozdziału jest identyfikacja wybranych, nierozwiązanych problemów, które mogą stać się zarzewiem kolejnych kryzysów finansowych i/lub odsłon dotychczasowych turbulencji. Rozpoznanie potencjalnych źródeł kryzysu jest kluczem do jego uniknięcia lub zminimalizowania jego negatywnych skutków. Pośrednim celem rozdziału jest syntetyczne scharakteryzowanie dotychczasowych źródeł i skutków kryzysu XXI wieku.

Nierozwiązane problemy towarzyszą rynkom finansowym od dziesięcioleci i/lub uwypukliły się w odpowiedzi na niwelowanie skutków dotychczasowego kryzysu. Jednymi z takich narastających problemów – w następstwie reakcji na kryzys – są nadmiar i daleko posunięte skomplikowanie regulacji bankowych, rozwój *moral hazard* oraz wzrost zadłużenia globalnego oraz poszczególnych państw. Od dziesięcioleci występuje również problem z bankami zbyt dużymi, żeby upaść (*too big to fail*) – od czasów kryzysu finansowego 2007+ nazywanymi także systemowo ważnymi instytucjami finansowymi (Systemically Important Financial Institutions – SIFIs).

Treść rozdziału służy upowszechnieniu autorskich obserwacji, które mogą stanowić podstawę do formułowania rekomendacji mających na celu wzrost bezpieczeństwa finansowego. Rozważania prowadzone są przede wszystkim z perspektywy sektora bankowego.

W procesie przygotowywania rozdziału wykorzystano metody analizy statystyczno-opisowej, krytycznej analizy literatury i dostępnych źródeł oraz badania porównawcze i studium przypadków.

11.1. Kryzys XXI wieku

Kryzys XXI wieku obejmuje dotychczas trzy zasadnicze etapy. Pierwszy jest związany z kryzysem finansowym 2007+, drugi z koronakryzysem 2020+, a trzeci z geokryzysem 2022+.

Pierwsza odsłona kryzysu dotknęła bezpośrednio światowe rynki finansowe i globalną gospodarkę, w tym gospodarki poszczególnych państw. Przyczyny kolejnych odsłon kryzysu były umiejscowione poza obszarem gospodarczym/finansowym, toteż wpływ na aspekty finansowe i sektor bankowy był pośredni, ale istotny. Dążąc do zażegnania skutków pierwszej odsłony kryzysu, decydenci postawili przede wszystkim na oddłużenie państw i pobudzenie wzrostu gospodarczego w drodze stosowania polityki luzowania ilościowego, której towarzyszyły niskie stopy procentowe oraz niski poziom inflacji. W kolejnych odsłonach kryzysu działania antykryzysowe były podejmowane zdecydowanie szybciej niż w odpowiedzi na kryzys finansowy 2007+, a w przekazie publicznym wzrósł nacisk na zapewnianie klientom banków o pełnym bezpieczeństwie ich depozytów. W Unii Europejskiej zaś coraz częściej zaczęto wdrażać w życie procedurę restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków (*resolution*). W latach 2015–2022 zostało bowiem wdrożonych 15 procesów *resolution* w państwach unijnych, w tym 4 w Polsce (EBA, 2023). Największym unijnym bankiem poddanym procesowi *resolution*, w analizowanych latach, był Banco Popular Español (Kozłowska, 2018, s. 69).

Wybrane cechy poszczególnych odsłon kryzysu XXI wieku zostały zestawione w tabeli 11.1.

Tabela 11.1. Porównanie trzech odsłon kryzysu XXI wieku

Kryterium	Kryzys finansowy 2007+	Koronakryzys 2020+	Geokryzys 2022+
Miejsce wybuchu	USA	Chiny	Rosja / Ukraina
Pierwotna przyczyna	złożona (czynniki ekonomiczno-polityczne)	wirus SARS-CoV-2	agresja Rosji na Ukrainę
Pierwotny obszar	ekonomiczny	sanitarny	polityczny
Wpływ na gospodarkę	bezpośredni	pośredni	pośredni
Reakcja instytucji sieci bezpieczeństwa	rozłożona w czasie	szybka	szybka
Upadłości / ratowanie banków a <i>resolution</i>	upadłości / ratowanie	<i>resolution</i>	<i>resolution</i>
Kierunek oddziaływania regulacji	doregulowanie	deregulacja	sankcje / deregulacja
Stopa inflacji	niska	niska (z symptomami wzrostu)	wysoka
QE (Quantitative Easing)	rozkwit	kontynuacja (w Polsce rozpoczęcie)	ograniczenie
Zadłużenie	wzrost	wzrost	wzrost

Źródło: opracowanie własne.

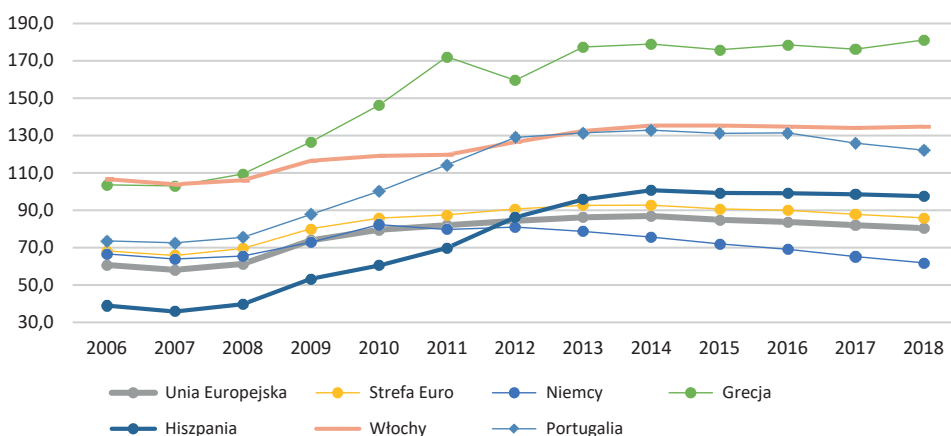
Wspólną cechą wszystkich odsłon kryzysu XXI wieku jest wzrost zadłużenia w ujęciu globalnym, regionalnym i krajowym. Tym samym nie udało się dotychczas dokonać oddłużenia poszczególnych państw oraz redukcji długów w ujęciu światowym.

11.2. Zadłużenie

Wspomniano już, że jednym z celów działań antykryzysowych w odpowiedzi na kryzys finansowy 2007+ było oddłużenie niektórych państw, w tym tzw. PIGS (Portugalia, Włochy, Grecja, Hiszpania) oraz zmniejszenie globalnego długu publicznego. Niemniej jednak działania te – jak już wiadomo – zakończyły się niepowodzeniem. Globalny dług publiczny wzrósł w 2022 roku do poziomu 92 bln USD (z 17 bln USD w 2000 roku). W przypadku Grecji dług publiczny do PKB wzrósł z około 110% w 2008 roku do blisko 180% w 2015 roku, a Portugalii z około 70% w 2008 roku do blisko 130% w 2015 roku.

Kształtowanie się długu publicznego do PKB we wspomnianych państwach PIGS na tle Niemiec, strefy euro i Unii Europejskiej zostało uwidocznione na rysunku 11.1.

Okresy koronakryzysu i geokryzysu sprzyjały dalszemu zadłużaniu się państw z uwagi na jednoczesny wzrost wydatków na cele społeczne oraz obronności. Wzrostowi zadłużenia sprzyjają także obowiązujące regulacje bankowe. Zgodnie z pakietem CRD, obowiązującym w Unii Europejskiej, rządowym papierom wartościowym w walucie kraju przypisana jest waga ryzyka na poziomie 0%. Tym samym papiery te są uznawane za całkowicie bezpieczne, pozbawione ryzyka (*risk free*), choć w praktyce tak z pewnością nie jest (choćby przykład spisania w straty greckich papierów war-

Rysunek 11.1. Dług publiczny do PKB (%) w wybranych krajach / regionach Unii Europejskiej w latach 2006–2018

Źródło: Eurostat database.

tościowych podczas kryzysu finansowego 2007+). Wspomnieć należy także, że nie ma unijnych limitów określających skalę nabywania rządowych papierów wartościowych przez instytucje finansowe, w tym banki. W Polsce dodatkowo do nabywania przez banki skarbowych papierów wartościowych skłania ich wyłączenie z podstawy odprowadzania tzw. podatku bankowego. Tym samym banki posiadają w swoich portfelach coraz więcej rządowych papierów wartościowych, co zwiększa też powiązania między sektorem publicznym / rządowym i prywatnym / bankowym (*sovereign-bank nexus*).

Problem polega zatem na tym, że ryzyko związane z rządowymi papierami wartościowymi nie jest właściwie zmierzone oraz zabezpieczone i może stać się przyczyną kolejnej odsłony kryzysu finansowego (wskazywał na to między innymi noblista Robert Shiller). Decydenci nie wykazują się niestety w tym przypadku odpowiedzialnością, a wręcz można mówić o hipokryzji w ich postępowaniu. Zależy im przede wszystkim na tym, żeby banki nabywały rządowe papiery wartościowe, a tym samym państwa miały z czego finansować stale rosnące wydatki.

Kluczowym pytaniem pozostaje więc nadal, jak dokonać oddłużenia niektórych państw, w tym czy będzie wykreowane ponadnarodowe porozumienie o redukcji długów, czy może problem ten będzie nadal narastał.

11.3. Systemowo ważne instytucje finansowe – SIFs

Banki klasyfikuje się między innymi według kryterium ich wielkości. Od dawna znane jest w literaturze i praktyce bankowej, już wcześniej wspomniane, pojęcie banku zbyt dużego, żeby upaść. Pojęcie to zostało wzbogacone o kolejne określenie, też już nadmienione, systemowo ważnych instytucji finansowych (Zaleska, 2012,

Tabela 11.2. Aktywa największych banków na tle innych, wybranych wielkości

Podmiot	Wielkość (mld USD)	Ile razy mniejszy od największego banku świata
Największy bank świata (ICBC)	5743 (aktywa)	–
Największy bank w USA (JP Morgan Chase)	3666 (aktywa)	1,6
Największy bank w UE (BNP Paribas)	2665 (aktywa)	2,2
Polska (2022)	701 (PKB)	8,2
Cały polski sektor bankowy	621 (aktywa)	9,2
Najbogatszy człowiek świata (Bernard Arnault)	226 (majątek)	25,4
32 myśliwce F-35A dla Polski	4,6 (cena)	1248,5
180 czołgów K2 dla Polski	3,4 (cena)	1689,1
54 AHS Krab dla Ukrainy	0,7 (cena)	8204,3

Źródło: Raporty roczne banków ICBC, JP Morgan Chase, BNP Paribas; Eurostat database, UKNF; portale internetowe Forbes (<https://www.forbes.pl/>), Defence24 (<https://defence24.pl/>).

s. 385–388). Oba wspomniane pojęcia odnoszą się do największych banków, których problemy finansowe mogą zagrozić stabilności finansowej, a nawet finansom publicznym poszczególnych państw.

Aktywa największych banków świata na tle odniesień do innych wybranych wielkości zostały zaprezentowane w tabeli 11.2. Wynika z niej, że aktywa największych, pojedynczych banków świata istotnie przekraczają aktywa całego polskiego sektora bankowego, a wydatki na obronność stanowią niekiedy marginalną wartość majątku największych globalnych banków.

Gdy duże banki popadały w poważne problemy finansowe były dotychczas (w tym podczas kryzysu finansowego 2007+) z reguły ratowane w drodze wykorzystania środków publicznych. Nie ogłaszano zaś upadłości takich banków (przyjmujących depozyty), ponieważ systemy gwarantowania depozytów nie są w stanie wypłacić kwot gwarantowanych z uwagi na ich zasoby. Wymaga się bowiem w Unii Europejskiej (Dyrektywa, 2014, art. 10 w sprawie systemów gwarantowania depozytów), aby systemy gwarantowania depozytów dysponowały tylko co najmniej 0,8% depozytami gwarantowanymi w krajowym sektorze bankowym (minimalny wskaźnik pokrycia). W Polsce wskaźnik ten powinien oscylować w przedziale 1,6%–2,6% (Ustawa, 2020, art. 287 ust. 2). Tym samym docelowy wskaźnik pokrycia wymagany w polskim sektorze bankowym pozostaje jednym z najwyższych w Europie, a jego minimalna wartość jest dwa razy wyższa niż minimalny poziom wskazany w dyrektywie unijnej. Powyższe rodzi jednak między innymi zjawisko *moral hazard*, największe bowiem banki wiedzą, że w przypadku problemów finansowych i tak będą ratowane.

W odpowiedzi na globalny kryzys finansowy 2007+ podjęto próbę rozwiązania problemu systemowo ważnych instytucji finansowych (SIFIs). Próba ta skończyła się jednak niepowodzeniem, z uwagi na poddanie się decydentów unijnych lobby bankowemu.

Powołana została 11-osobowa grupa ekspertów pod przewodnictwem Erkki Liikanena, której celem było zaproponowanie strukturalnych reform europejskiego sektora bankowego, mających na celu między innymi rozwiązanie problemu SIFIs. Wśród pięciu rekomendacji jakie znalazły się w tzw. Raporcie Liikanena, jedna wskazuje na konieczność prawnego rozdzielenia bankowości depozytowo-kredytowej i inwestycyjnej. Konieczność rozdzielenia tej działalności miała mieć zastosowanie w odniesieniu do podmiotów, w których księga handlowa (w uproszczeniu działalność inwestycyjna) przekracza 15%–25% aktywów lub 100 mld euro (EC, 2012, p. V). Oznaczałoby to jednak zmianę struktury europejskiego sektora bankowego i stąd tak duży opór lobbystów bankowych i wciąż brak rozwiązania problemu SIFIs.

Przykład z 2023 roku świadczy zaś, że problem dużych banków nie tylko nie został rozwiązany, ale nawet narasta. UBS po przejęciu upadającego Credit Suisse (CS) osiągnął aktywa (1,6 bln CHF) 2 razy większe niż PKB Szwajcarii i posiadał blisko 50% depozytów krajowych. Pytanie o optymalny poziom ufinansowania pozostaje więc wciąż fundamentalne i otwarte.

11.4. Regulacje bankowe

Od lat, w odpowiedzi na kryzysy finansowe tworzone są nowe i zmieniane dotychczasowe regulacje odniesione do sektora finansowego, w tym bankowego. Pod hasłem zwiększenia bezpieczeństwa finansowego oraz ochrony klientów instytucji finansowych liczba regulacji i ich skomplikowanie rosną. Tak też stało się w odpowiedzi na ostatni, globalny kryzys finansowy 2007+.

Warto wspomnieć, że tylko w 2015 roku dokonanych zostało ponad 51,6 tys. zmian w regulacjach odniesionych do sektora bankowego (BCG, 2017), co między innymi skutkowało wzrostem ryzyka prawnego i sankcjonowania podmiotów nadzorowanych. Tymczasem już w okresie poprzedzającym tsunami regulacyjne 2015 roku, tj. w latach 2012–2014 nałożono na największe banki Europy i Ameryki Północnej 203 mld USD kar za brak zgodności z regulacjami (odpowiednio: 52 mld USD w 2012 roku, 73 mld USD w 2013 roku i 78 mld USD w 2014 roku) (BCG, 2020, s. 20).

Powyższe rodzi pytanie o optymalny poziom regulowania rynków finansowych, a także o wskazanie punktu równowagi między mechanizmami rynkowymi i interwencjonizmem państwa. Odpowiedź na tak postawione pytanie nie jest prosta, przy czym analiza obecnego stanu rzeczy skłania do postawienia tezy o coraz większym stopniu skomplikowania regulacji, które znają i rozumieją już chyba tylko ich twórcy oraz coraz bardziej rozbudowane działy *compliance* w instytucjach finansowych.

Ilustracją tezy o przeregulowaniu sektora bankowego mogą być podstawowe normy w zakresie bezpieczeństwa banków. Pierwsze międzynarodowe standardy w zakresie bezpieczeństwa banków, wydane w 1988 roku przez Komitet Bazylejski (czyli tzw. Basel I), liczyły 30 stron (51 artykułów i 4 załączniki). Post kryzysowy pakiet regulacji w tym zakresie, jaki obowiązuje wszystkie państwa Unii Europejskiej, składa się z Dyrektywy CRD IV – 99 stronic (165 artykułów), Rozporządzenia CRR – 337 stron (521 artykułów) oraz z ponad 100 regulacyjnych i wykonawczych standardów technicznych, z których każdy liczy kilkanaście lub kilkadziesiąt stron.

Stopień rozbudowania podstawowych unijnych regulacji bankowych zobrazowano w tabeli 11.3.

Oprócz powyższych regulacji efektem ostatniego kryzysu finansowego 2007+ było powstanie całkowicie nowego zbioru regulacji w zakresie restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków (*resolution*), który składa się z dyrektywy, obowiązującej wszystkie państwa unijne, oraz rozporządzenia i umowy międzyrządowej, poświęconych wyłącznie państwom unii bankowej, czyli w praktyce strefie euro. Regulacje te liczą łącznie kolejne kilkaset stronic.

Ponadto istotnie zwiększył się zakres i zbiór regulacji w zakresie ochrony konsumenta na rynku usług finansowych odniesionych do kredytu konsumenckiego, hipotecznego, podstawowego rachunku bankowego czy instrumentów płatniczych.

Tabela 11.3. Objętość podstawowych regulacji bankowych (bez *resolution* i DGS – Deposit Guarantee Scheme) na szczeblu Unii Europejskiej do czasu wybuchu koronakryzysu 2020+

Rok	Liczba stron
1989	27
1995	60
2000	93
2006	255
2010	304
2014	436
2019	436+268*

* przyjęty w maju 2019 roku pakiet CRD V/CRR II.

Źródło: na podstawie dzienników urzędowych UE opublikowanych w latach 1989–2019.

A to oznacza następne kilkaset stron regulacji. Unia Europejska nie jest przy tym ewenementem w omawianym zakresie, albowiem na przykład amerykańska post-kryzysowa reforma sektora finansowego, czyli tzw. ustawa Dodda Franka, liczy ponad 2300 stron.

Niezależnie od wyzwań związanych ze stopniem skomplikowania i rozbudowania regulacji ostrożnościowych należy pamiętać, że nie są one w stanie zabezpieczyć rynków finansowych, w tym banków przed materializacją wszystkich rodzajów ryzyka oraz kolejnym kryzysem finansowym. Nie należy przy tym dążyć do jeszcze większego przeregulowania i prób uregulowania wszystkiego, a zmierzać do uproszczenia przepisów i ich większej przejrzystości. Nadmiar regulacji prawnych nie jest zjawiskiem korzystnym dla rozwoju rynku usług bankowych (Zaleska, 1999, s. 189). Sprawdza się bowiem wtedy tzw. prawo Goodharta, zgodnie z którym każda próba ograniczenia przez władze nadzoru działalności bankowej nieuchronnie prowadzi do przesuwania wybranych usług do sfery nieregulowanej (Begg i in., 1993, s. 146). Na przykład jedną z istotnych przesłanek rozwoju rynku cyberaktywów jest dotychczasowy brak regulacji w tym obszarze.

Ponadto niektóre badania wskazują wprost, że stopień liberalizacji finansowej jest ujemnie skorelowany z odpornością na kryzys finansowy (Masciandaro i in., 2011). Dodatkowo zgodnie z zasadami cykli po okresie przeregulowania można spodziewać się pewnego procesu deregulacji, co niestety oznacza dalszy brak stabilności prawa i regulacji bankowych oraz wzrost ryzyka prawnego i dalszą rozbudowę działów *compliance* w instytucjach finansowych, a równocześnie nie oznacza to prostego powrotu do wcześniejszego stanu regulacji bankowych.

11.5. *Moral hazard*

Zjawisko *moral hazard* jest znane w bankowości od dawna. W sektorze finansowym oznacza:

- świadome zachowanie osób, które powoduje wzrost prawdopodobieństwa powstania strat,
- sytuację, w której jeden podmiot unika negatywnych konsekwencji swojego zachowania kosztem innych (na przykład bank podejmuje nadmierne ryzyko, licząc na ewentualną pomoc instytucji sieci bezpieczeństwa finansowego – *safety net*).

Dotychczas jednak zjawisko *moral hazard* było odniesione przede wszystkim do największych globalnych banków, ich właścicieli i osób zarządzających nimi. W odpowiedzi na kryzys XXI wieku nastąpił zaś równoczesny rozwój *moral hazard* po stronie klientów banków (kredytobiorców i deponentów). Zostało to wywołane przez reakcje decydentów na zjawiska kryzysowe i dążenie do zapewnienia stabilności sektora bankowego oraz uniknięcia paniki na rynku wraz z towarzyszącym jej runem na banki. Dążąc do zachowania stabilności, decydenci zapewniali klientów banków, że korzystanie z usług bankowych jest w pełni bezpieczne, kredytobiorca jest chroniony, a deponent ma gwarantowane wszystkie środki finansowe.

Tym samym współcześnie występują trzy główne źródła / podmioty kreujące zjawisko *moral hazard* w bankowości: nadal właściciele / zarządzający, a dodatkowo także kredytobiorcy i deponenci.

W kontekście kryzysu finansowego 2007+ nabywanie obligacji rządowych takich państw jak Grecja czy Portugalia przez największe europejskie banki można uznać za przykład *moral hazard* z ich strony. Innym przykładem tego zjawiska może być przypadek ratowania Credit Suisse (CS) w 2023 roku, kiedy to przewidziano 1 akcję UBS (banku przejmującego) za 22,48 akcji CS (banku przejmowanego), podczas gdy obligatariusze CS stracili wszystko.

Jako przykłady obrazujące narastanie zjawiska *moral hazard* wśród kredytobiorców w Polsce wskazać można:

- żądania niektórych tzw. kredytobiorców frankowych,
- podważanie poprawności ustalania stawek referencyjnych (WIBOR),
- sankcje darmowego kredytu odniesione do kredytów konsumenckich.

Dwa pierwsze wyzwania Komitet Stabilności Finansowej (KSF) uznał już w zasadzie za ryzyka systemowe, a sankcje darmowego kredytu nie rozprzestrzeniły się dotychczas w istotnym zakresie. We wszystkich trzech przypadkach mamy natomiast do czynienia z realizacją ryzyka prawnego (szerzej operacyjnego) związanego z ryzykiem kredytowym. W praktyce zaś dąży się do coraz większej ochrony kredytobiorców oraz szuka się sposobów, aby nie ponosić kosztów obsługi kredytów lub je zmniejszyć. Niebanalną rolę w całym tym procesie odgrywają z pewnością niektó-

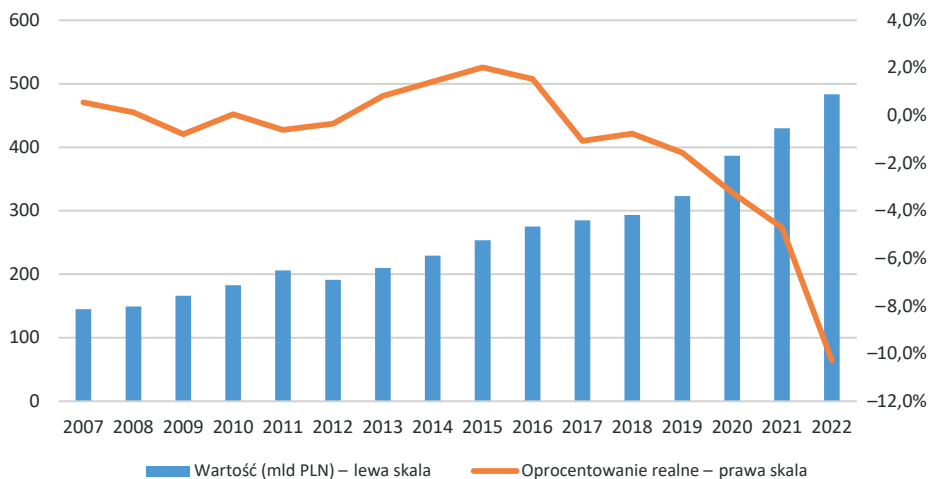
rzy przedstawiciele zawodów prawniczych. Tymczasem za korzystanie z kredytu (kapitału) należy się zapłata, a kredyt taki powinien być udzielany z zachowaniem wszystkich zasad, w tym zapisanych w prawie, w sposób przejrzysty, przy zachowaniu wiedzy o możliwości materializacji ryzyka bankowego.

Odnosząc się do zjawiska *moral hazard* po stronie deponentów, przytoczyć można:

- brak udziału własnego deponenta w kwocie gwarantowanej,
- ochronę wszystkich depozytów (deklaracje kanclerz Niemiec podczas kryzysu finansowego 2007+ i prezydenta USA podczas turbulencji w amerykańskim sektorze bankowym, związanych między innymi z Silicon Valley Bank wiosną 2023 roku).

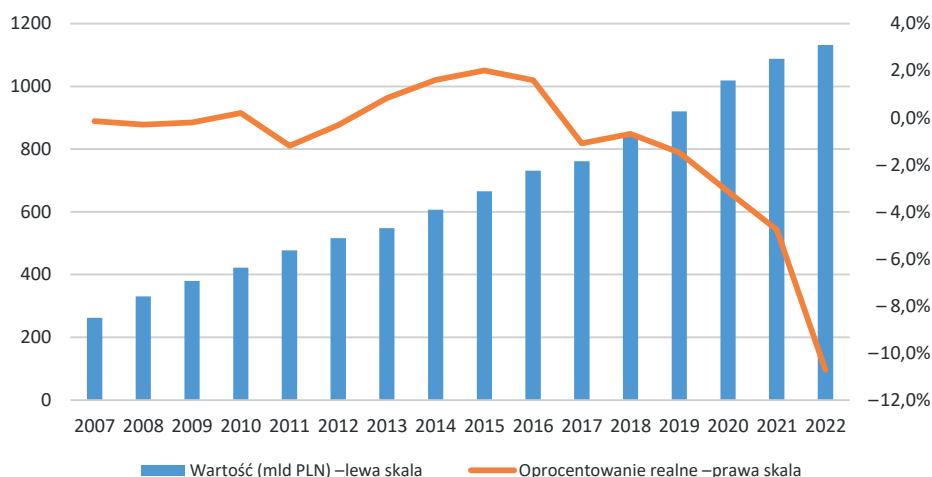
Całkowita ochrona depozytów, wszystkich klientów banków, rodzi nie tylko ryzyko występowania *moral hazard* wśród klientów banków, ale także braku współodpowiedzialności za podejmowane decyzje finansowe i przerzucania kosztów likwidacji bankrutujących banków na całe społeczeństwo, w tym na osoby, które roztropnie lokują swoje środki finansowe, a także na podatników.

Pełna ochrona depozytów przyczynia się ponadto do ich atrakcyjności na tle innych form lokowania środków finansowych. Deponenci są skłonni zrezygnować z satysfakcjonującej stopy zwrotu i zwiększać wartość depozytów nawet w środowisku spadających / niskich stóp procentowych. Systematyczny wzrost wartości depozytów przedsiębiorstw niefinansowych oraz gospodarstw domowych w polskim sektorze bankowym podczas kryzysu XXI wieku – nawet w okresie ujemnego realnego ich oprocentowania – przedstawiono poniżej (rysunek 11.2 i 11.3).

Rysunek 11.2. Wartość depozytów przedsiębiorstw niefinansowych na tle wysokości ich oprocentowania w Polsce w latach 2007–2022

Źródło: Dane UKNF (https://www.knf.gov.pl/dane_i_opracowania).

Rysunek 11.3. Wartość depozytów gospodarstw domowych na tle wysokości ich oprocentowania w Polsce w latach 2007–2022

Źródło: Dane UKNF (https://www.knf.gov.pl/dane_i_opracowania).

Wśród przesłanek istotnie wzmacniających zjawisko *moral hazard* na rynkach finansowych, w tym w bankowości, wymienić należy:

- rozbudowane zadania i kompetencje instytucji sieci bezpieczeństwa finansowego (*safety net*),
- nadmierną regulację sektora bankowego,
- opóźnienia w regulacji innowacji finansowych (na przykład cyberaktywów),
- nadmierną rozbudowę przywilejów i ochrony konsumentów,
- brak realnych zachęt do podnoszenia wiedzy finansowej przez konsumentów.

Dążąc do redukcji zjawiska *moral hazard* w sektorze finansowym / bankowym, należy rekomendować między innymi:

- doprecyzowanie zasad informowania klienta o sytuacji ekonomiczno-finansowej banku,
- powrót do wkładu własnego deponenta,
- wprowadzenie zachęt podatkowych w odniesieniu do depozytów długoterminowych (wzrost udziału depozytów długoterminowych w depozytach ogółem zmniejszy skłonność deponentów do podejmowania krótkoterminowych decyzji inwestycyjnych powiązanych z wysoką stopą zwrotu),
- regulację, ale nie przeregulowanie innowacji finansowych,
- powrót do zapłaty za korzystanie z kredytu / kapitału,
- dalszą edukację finansową społeczeństwa.

Szczególnie istotne z punktu widzenia deponenta jest wdrożenie dwóch pierwszych rekomendacji. Konieczne jest bowiem doprecyzowanie zapisów ustawowych

o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji (Ustawa, 2020) w zakresie obowiązku informowania klienta (zwłaszcza deponenta) o sytuacji ekonomiczno-finansowej banku, w tym określenie, jak często i w jakim zakresie oraz w jaki sposób należy informować klienta o wspomnianej sytuacji ekonomiczno-finansowej banku. Bez doprecyzowania zapisu przepis art. 318 omawianej ustawy jest w zasadzie martwy. Ponadto godny rozważenia jest powrót do wkładu własnego deponenta przy jednoczesnym wdrożeniu działań mających na celu wzrost świadomości finansowej Polaków i wiedzy w zakresie identyfikowania banków w trudnej sytuacji finansowej. Rozwiązanie takie ma tym samym na celu dążenie do świadomego deponowania środków finansowych w bankach o złej sytuacji finansowej (Koleśnik, 2019, s. 96). Istnienie wkładu własnego deponenta jest ponadto korzystne z punktu widzenia klientów banków działających prawidłowo, będących w dobrej kondycji finansowej. Na wypłaty kwot gwarantowanych (podobnie na wdrożenie *resolution*) łożą bowiem funkcjonujące banki, które przerzucają opłaty na rzecz Bankowego Funduszu Gwarancyjnego (BFG) na swoich klientów, co wpływa między innymi na wzrost oprocentowania kredytów i/lub zmniejszenie oprocentowania depozytów (Zaleska, 2023, s. 471).

Podsumowanie

Reasumując, w celu poprawy bezpieczeństwa finansowego oraz uniknięcia lub niwelowania skutków kolejnej odsłony kryzysu XXI wieku należy rekomendować dążenie do:

- ograniczenia globalnego zadłużenia w stosunku do PKB, w tym na poziomie poszczególnych państw,
- rozwiązania problemu systemowo ważnych instytucji finansowych (SIFIs),
- optymalnego poziomu regulowania rynków finansowych,
- ograniczenia zjawiska *moral hazard*.

Rekomendacje powyższe zarówno mają wymiar instytucjonalny, jak i są odniesione do społeczeństwa. Zwłaszcza zdejmowanie całkowitej odpowiedzialności za decyzje finansowe z klientów banków jest niewłaściwe i krótkowzroczne, a ponadto obciąża finanse publiczne, czyli całe społeczeństwo. Niestety ten trend zarysował się już bardzo wyraźnie i jego odwrócenie będzie trudne.

Od lat obserwuje się, że politycy i społeczeństwa stosunkowo szybko zapominają lekcje płynące z wcześniejszych kryzysów i powielają wcześniejsze błędy. Kolejny kryzys z pewnością zatem kiedyś wystąpi i ponownie będą prowadzone dyskusje na temat właściwych mechanizmów zarządzania kryzysowego, a zatem tematów do dalszych analiz i badań nie zabraknie.

Bibliografia

- BCG (Boston Consulting Group). (2017). *Global risk 2017: Staying the course in banking*. <https://www.bcg.com/publications/2017/financial-institutions-growth-global-risk-2017-staying-course-banking>
- BCG (Boston Consulting Group). (2020). *Global risk 2020: It's time for banks to self-disrupt*. <https://www.bcg.com/publications/2020/global-risk-time-for-banks-to-self-disrupt>
- Begg, D., Fischer, S. i Dornbusch, R. (1993). *Ekonomia*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Dyrektywa. (2014). Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/49/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie systemów gwarantowania depozytów (Dz.U. UE L. z 2014 r. Nr 173 ze zm.).
- EBA (European Banking Authority). (2023). *Notifications on resolution cases and use of DGS funds*. <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/recovery-and-resolution/notifications-on-resolution-cases-and-use-of-dgs-funds>
- EC (European Commission). (2012, 2 października). *High-level expert group on reforming the structure of the EU banking sector*.
- Eurostat database. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Koleśnik, J. (2019). Uwarunkowania funkcjonowania systemów gwarantowania depozytów i ich wpływ na zachowania deponentów. *Zeszyty Naukowe Polityki Europejskiej, Finanse i Marketing*, 21(70), 94–103.
- Kozińska, M. (2018). A resolution in the Spanish banking sector: The case of Banco Popular Espanol. *Cracow Review of Economics and Management*, 6(978), 61–80.
- Masciandaro, D., Pansini, R. V. i Quintyn, M. (2011). *The economic crisis: Did financial supervision matter?* IMF Working Paper, 261. <https://www.imf.org>
- Ustawa. (2020). Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji (Dz.U. z 2020 r., poz. 842 ze zm.).
- Zaleska, M. (1999). *Wpływ wybranych regulacji zewnętrznych na działalność polskich banków*. Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej.
- Zaleska, M. (2012). SIFIs – nierozwiązywalny problem? W: A. Alińska (red.), *Eseje o stabilności finansowej* (s. 385–388). CeDeWu.
- Zaleska, M. (2023). Bezpieczeństwo depozytów bankowych w Polsce w czasie wieloletniego kryzysu. *Bank i Kredyt*, 54(5), 459–474.